

**PROTITUBERKULOZNO POSLANSTVO
BOLNIŠNICE TOPOLŠICA –
OB 90-LETNICI USTANOVITVE (1919–2009)**

**NINETY YEARS OF THE ANTITUBERCULOSIS
MISSION OF THE TOPOLŠICA HOSPITAL (1919–2009)**

Zvonka Zupanič Slavec*, Ksenija Slavec*

SUMMARY

The beginnings of the hospital reach back to the discovery of a thermal spring in the sixteenth century, which became a public bath and eventually a spa in 1838. In 1919, the government of the Kingdom of Serbs, Croats, and Slovenes purchased the premises and converted the spa into a tuberculosis sanatorium. The institution prospered rapidly and began to expand. During its heyday, it included around thirty buildings with 300 hospital beds. In addition to climatic and dietary therapy, surgical treatment was also practiced and, following the discovery of antibiotics, tuberculosis was largely contained by the mid 1960s. The leading physicians who fought against tuberculosis were Otto Haus, Karel Lušicky, Vaso Savič, Mirko Karlin, and Josip Otahal. The post-tuberculosis period was characterised by a search for a new mission; new connections were formed with the hospital in Celje (in 1970) and the Velenje health centre (in 1976). Since 1993, the institution has operated as an independent pulmonary and internal medicine hospital in the Šalek Valley.

Key words: tuberculosis sanatorium, phthisiologists, Topolšica, Slovenia

---

* Inštitut za zgodovino medicine Medicinske fakultete Univerze v Ljubljani

** Študentska 4. letnika medicine na Medicinski fakulteti Univerze v Ljubljani.

Adresa za dopisivanje: Prof. dr. Zvonka Zupanič Slavec, dr. med. Inštitut za zgodovino medicine. Zaloška 7a, 1000 Ljubljana, Slovenija. E-mail: zvonka.slavec@gmail.com

UVOD

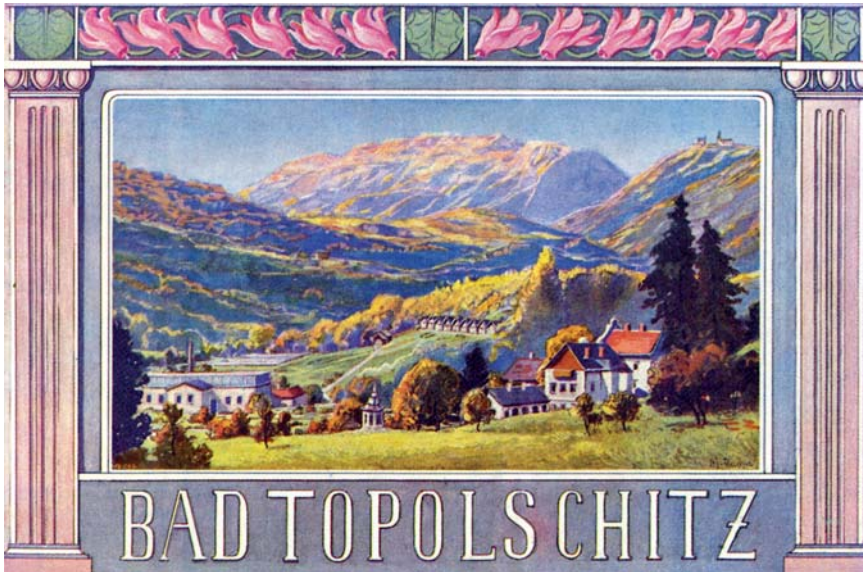
Termalni vrelec v Topolšici v Šaleški dolini je znan že več kot 400 let, letovišče pa je bilo uradno odprto za javno rabo čez topli del leta od leta 1838. Vodili so ga dunajski zdravniki, obiskovali pa so ga gostje iz vseh dežel habsburške monarhije ki so trpeli predvsem zaradi katarja dihal, slabokrvnosti, revmatizma, kroničnih bolezni srca, ženskih in živčnih bolezni ter motenj metabolizma. V zdravilišču so se posamično zdravili tudi tuberkulozni bolniki. Prvi objekti za celoletno uporabo letovišča so bili zgrajeni leta 1898, ko so organizirali zasebno fizikalno-dietetsko zdravilišče *Sanatorium Bad Topolschitz* s strokovnim vodstvom.

PROTITUBERKULOZNO ZDRAVILIŠČE (1919-1941)

Po 1. svetovni vojni je bilo med Slovenci veliko tuberkuloznih, ni pa bilo ustanov za njihovo zdravljenje. Na pobudo slovenskega zdravnika dr. Karla Lušickega (1892–1958) in s pomočjo povojnega šefa zdravstva za Slovenijo dr. Demetra Bleiweissa (1871–1928) je zato vlada odkupila od Švicarja Conrada Bertscheta sanatorij v Topolšici z zemljišči. Spomladi leta 1919 je tam ustanovila prvi sanatorij za pljučno tuberkulozo pri Slovencih, ki je postal državna ustanova in ga je financiralo Ministrstvo za zdravstvo [1].

V Sanatoriju za pljučno tuberkulozo Topolšica so prve bolnike sprejeli že junija 1919, najprej samo Slovence, večinoma iz vzhodnega dela Slovenije, kasneje tudi bolnike iz drugih predelov tedanje Jugoslavije. Odrasli so imeli bolnišnično zdravljenje, otroci pa so se zdravili preko poletja v počitniških kolonijah, ki so jih imenovali gozdna šola. V letu 1919 se je v Topolšici zdravilo 124 bolnikov, leto za tem že 212. Ostajali so po nekaj mesecev in tako se je nadaljevalo vse do začetka 2. svetovne vojne.

Sanatorij so sprva vodili zdravniki, ki so v Topolšici ostajali krajši čas: leta 1919 internist dr. Karel Lušicky (1892–1958), že novembra istega leta ga je zamenjal ljubljanski internist in hkrati prvi slovenski pnevmolog dr. Otto Haus (1888–1974), leta 1921 pa prim. Ivan Drobnič. Leta 1922 je v sanatorij prišel stalni zdravnik, beograjski ftiziolog dr. Vaso Savić (1895–1939), ki je upravljal ustanovo vse do tragične smrti leta 1939, ko sta s sodelavko in življenjsko sopotnico dr. Maro Kučera skupaj naredila samomor [2]. Vodstvo je prehodno prevzel golniški ftiziolog prim. Tomaž Furlan (1901–1961), po vojni pa dr. Ivan Kopač (1916–1988).

Zdravilišče Topolšica, nemško *Bad Topolschitz*, so v času avstroogrške monarhije v glavnem obiskovali avstrijski gostje.

Health resort Topolšica in German Bad Topolschitz was during the time of Austro-Hungarian Monarchy mostly occupied by Austrian visitors.

Terasa pred zdraviliško restavracijo.

The terrace in front of the Health resort Restaurant.

Topolšica med leti 1922 in 1930. V ospredju vila Breda, zadaj Lom in Smrečina.

Health resort Topolšica between 1922 and 1930: in front villa Breda, behind villas Lom and Smrečina.

Poleg higienskega, dietnega in klimatskega načina zdravljenja so obolele zdravili tudi z ekstraplevralnim pnevmotorakso. Prvo torakokavstiko so opravili leta 1930, prvo torakoplastiko pa leta 1932. V dvajsetih letih 20. stoletja so v Topolšici opravili pri jetičnih bolnikih več kirurških posegov kot na Golniku.

Sanatorij v Topolšici je bil organiziran paviljonsko. Imel je 250 do 300 bolniških postelj v sedmih stavbah in številne gospodarske objekte. V obdobju 1919–1941 se je Topolšica razvila v priznan sanatorij za pljučno tuberkulozo, primarno vlogo v jugoslovanskem prostoru pa je imela pri zdravljenju otroške tuberkuloze. Čas zdravljenja jetike je leta 1929 pri njih bil 96 dni. Kadar je bil plačnik zdravljenja socialno zavarovanje, so sprejeli le bolnike, ki bi bili sposobni vrniti se na delo v treh do šestih mesecih. V Zdravilišču Topolšica, državni ustanovi, neposredno podrejeni Ministrstvu za narodno zdravje v Beogradu, so bili stroški zdravljenja nižji kot v zasebnih ustanovah, v Topolšici za petino nižji kot v sanatoriju na Golniku [3].

SPLOŠNA BOLNIŠNICA TOPOLŠICA (1941-1945)

V času 2. svetovne vojne je Topolšica postala splošna bolnišnica in je njeno vodstvo ponovno prevzel dr. Otto Haus, tuberkuloznih bolnikov pa niso sprejemali. V bolnišnici je delal poljski zdravnik, primarij Boleslav Okolokulak, ki je pred tem vodil protituberkulozni sanatorij v Vurbergu pri Ptujju, leta 1942 pa se mu je pridružila ruska zobozdravnica Serafina Andersin. Bolnišnica je konspirativno tudi partizanom nudila sanitetni material in hrano za partizanske ranjence in bolnike. Leta 1944 so Nemci bolnišnico v Topolšici popolnoma izpraznili, vse kakovostno pohištvo, sanitetne naprave in perilo ter osebje prepeljali v bolnišnico Rotmann v Zgornji Avstriji, iz Bolnišnice Topolšica pa naredili Dom za nemške oficirje, kjer je zdravniško vodstvo prevzela Serafina Andersin. Februarja 1945 so v Topolšici ponovno vzpostavili bolnišnico in vanjo namestili nad 1000 okupatorjevih ranjencev, ki so se umikali z Balkana. Dne 30. aprila so bolnišnico ponovno izpraznili in 9. maja 1945 je bila v Bolnišnici Topolšica podpisana brezpogojna kapitulacija nemških oboroženih sil za jugovzhodno Evropo. Kmalu za tem so v bolnišnico prepeljali številne bolnike in ranjene partizane iz štajerskih partizanskih bolnišnic [4]. Nekaj mesecev je Topolšica delovala kot Vojna bolnica za zdravljenje tuberkuloznih bolnikov, njen šef-zdravnik je bil prim. Mirko Karlin (1900–1977). Dne 1. julija 1946 je Bolnišnica Topolšica prišla pod civilno upravo Ministrstva za ljudsko zdravstvo Slovenije in postala republiška specialna bolnišnica za tuberkulozo. Večina bolnikov je imela hudo odprto pljučno tuberkulozo in so umirali predvsem zaradi pljučnih krvavitev ali tuberkuloznega meningitisa. Kar 75 odstotkov pacientov so zdravili s kolapsno terapijo in torakokavstiko [1]. Zaradi povojne epidemije tuberkuloze so še drugod na Štajerskem organizirali nove specialne bolnišnice: Novo Celje, Ormož, Pohorski Dvor, razširil se je tudi pljučni oddelek Slivniško Pohorje pri Mariboru, zgradili pa so še paviljon v Slovenj Gradcu.

Po odhodu dr. Mirka Karlina je njegovo mesto v Bolnišnici Topolšica leta 1947 prevzel dr. Josip Otahal (1922–1999), ki je organiziral delo po vzoru golniške bolnišnice. Leta 1950 je vodstvo Bolnišnice Topolšica prevzel prim. Ivan Cestnik (1913–1991) in jo vodil vse do leta 1974. V tistem času je na Ministrstvu za zdravstvo prišlo do dogovora, da se v Topolšici organizira torakokirurški center, podobno kot je nastal na Golniku. Kirurgi iz Ljubljane so opravljali operacije, pred- in pooperativno zdravljenje pa so vodili zdravniki iz bolnišnice. Do leta 1956 so operirali le v lokalni anesteziji, z zaposlitvijo anesteziologinje dr. Darje Ojstrež (1929–1974) pa so uvedli splošno anestezijo. Dne 1. avgusta 1956 so v Bolnišnici Topolšica

Pogled na sodobno Bolnišnico Topolšico. V ospredju vila Breda, z brezami je obdan objekt Smrečina, na vrhu je stavba Planika.

Nowadays Hospital Topolšica: in front villa Breda, Villa Smrečina is surrounded by birch trees and at the top there is Planika building.

opravili prvo resekcijo pljuč, izvajali so segmentektomije, lobektomije, pulmonektomije, dekortikacije in torakoplastike za zmanjšanje torakalnih votlin. Zaradi uvedbe učinkovitih zdravil se je število operacij kmalu zelo zmanjšalo, poleg tega so še v Mariboru organizirali torakalno kirurgijo, zato so 9. marca 1966 ukinili kirurški center v Topolšici, bolnišnica pa se je leta 1970 priključila celjski bolnišnici [5].

POTUBERKULOZNA DOBA PO LETU 1965

S tem se je končalo polstoletno protituberkulozno obdobje zdravljenja v Topolšici, kjer je v času njegovega največjega razcveta imela ustanova okoli 30 objektov in 300 bolniških postelj. Po obvladanju jetike si je ustanova našla novo poslanstvo v pnevmologiji in internistiki, še vedno pa so sprejemali tudi tuberkulozne bolnike [6].

Potuberkulozno obdobje je bilo težavno zaradi drastičnega manjšanja posteljnih kapacitet in iskanja novega bolnišničnega preživetja; v povezavi s celjsko bolnišnico sta pri njih zaživela pljučni in internistični oddelek. Leta 1976 se je Bolnišnica Topolšica povezala z Zdravstvenim centrom v Velenju, čemur sta sledili strokovna rast in razcvet bolnišnice. Leta 1993 je postala Bolnišnica Topolšica samostojni zdravstveni zavod in je nadaljevala z razvojem funkcionalne diagnostike, vpeljala številne nove preiskovalne metode, povečala obseg ambulantnega dela, razvijala preventivo in rehabilitacijo. Kadrovske stiske dandanes bolnišnico usmerjajo v optimalno izkoriščanje človeških potencialov, hkrati pa vidijo svoj nadaljnji razvoj v izkoriščanju lastnih tehnoloških in prostorskih danosti ter v javno-zasebnem partnerstvu, kot je praksa tudi v srednjeevropskih bolnišnicah [4]. Dolgoletna tradicija in zakoreninjenost bolnišnice v Šaleški dolini jim dajejo moči, da delajo dobro in vztrajajo v razmerah, kakršne pač prinaša čas.

POMEMBNEJŠI FTIZIOLOGI V TOPOLŠICI

Dr. Otto Haus (1888–1974) je bil prvi internist na Kranjskem, ki se je ukvarjal z boleznimi pljuč. Stanoval je v Ljubljani, kjer je v letih od 1923 do 1941 opravljal zasebno prakso. Najprej je kratek čas delal v Topolšici in nato na Golniku, kjer ga je leta 1923 nasledil dr. Robert Neubauer. Ta se je od dr. Hausa učil ftiziološkega znanja, ki ga je Haus pridobil v začetku vodenja Sanatorija Topolšica. Med vojnimi leti 1941 in 1944 je dr. Haus ponovno vodil zdravstveno delo v Topolšici in ga leta 1944 nadaljeval v Celju. Po vojni se je preselil na Dunaj in tam odprl zasebno prakso. (7, 8)

Dr. Karel Lušicky (1892–1958) je leta 1916 diplomiral na Dunaju. Leta 1919 je preuredil letovišče Topolšica v sanatorij za pljučne bolezni in prvič na Slovenskem izvedel kolapsno terapijo pri pljučni tuberkulozi. Delal je kot internist v Zagrebu (1920–1940), v Ljubljani (1940–1945) in v Sarajevu (1950–1956).

Dr. Vaso Savić (1895–1939), beograjski ftiziolog je študij medicine končal v Budimpešti, specializacijo iz ftiziologije pa je opravil v Švici. V protituberkulozni bolnišnici v Topolšici je deloval od leta 1922 do smrti leta 1939. Dr. Savića je zanimalo preventiva pred tuberkulozo. S tem se je seznanil preko dr. Andrije Štamparja, jugoslovanskega in mednarodnega začetnika javnega zdravstva, katerega soproga se je v Topolšici zdravila zaradi jetike. Dr. Savić je najbrž želel razvijati jugoslovansko protituberkulozno službo. Skrbno je namreč zbiral statistične podatke in objavljal

epidemiološke študije. Najpomembnejši sta izšli v knjigah *Jugoslavija v borbi proti tuberkulozi* iz leta 1932 (9) in *Problem tuberkuloze in smernice njenega reševanja v Jugoslaviji* iz leta 1938. (10)

Prim. Mirko Karlin (1900–1977) je diplomiral v Zagrebu. Po zaslugi dr. Andrije Štamparja se je navdušil za preventivno medicino. Najprej se je zaposlil na Higijenskem zavodu v Ljubljani, kjer pa zaradi kadrovskih omejitev ni mogel dobiti stalnega delovnega mesta. Leta 1932 je dobil delovno mesto v Zdravilišču za tuberkulozo na Golniku. Med 2. svetovno vojno je bil leta 1942 premeščen v celovško bolnišnico. Po osvoboditvi je prevzel mesto glavnega ftiziologa v Topolšici, kasneje pa na pljučnem oddelku ljubljanske interne klinike. Vodil je še protituberkulozni dispanzer v Ljubljani, zdravilišče v Senožčah in postajo za ekstraplevralne pnevmotorakse v Postojni. Leta 1954 je postal namestnik dr. Roberta Neubauerja na ftiziološki kliniki v Trnovem v Ljubljani, kamor se je preselil pljučni oddelek ljubljanske interne klinike. Na Medicinski fakulteti v Ljubljani je po smrti doc. dr. Ivana Pintarja (1888–1963) predaval zgodovino medicine kot honorarni predavatelj. Veliko je tudi publiciral. (11, 12)

Dr. Josip Otahal (1922–1999) je po študiju medicine v Ljubljani in v Pragi diplomiral leta 1941 v Beogradu. Kot mladi sekundarij ftiziolog je delal že med vojno v protituberkuloznem zdravilišču v Soko Banji v Srbiji, po njej pa je bil med leti 1945–1947, 1950–1952 in 1963–1970 zaposlen v bolnišnici na Golniku. Vmes je prevzel vodstvo protituberkuloznih ustanov v Topolšici (1947–1950) in Slavinovičih pri Tuzli (1953–1963). Ob koncu delovne kariere je kot izkušen ftiziolog odšel kot vodja ftiziološkega dela v etiopsko Adis Abebo in libijsko Misurato. (13)

VIRI IN LITERATURA

1. Poročilo bolnice za tuberkulozo in pljučne bolezni v Topolšici 1947–1957. Bolnica za tuberkulozo in pljučne bolezni Topolšica; 1958: 7.
2. Karlin M. Spominu dr. Vase Savića in dr. Mare Kučera ob osemletnici njune smrti. *Priroda, človek in zdravje* 1946/47; 2: 189–91.
3. Simović M, Sekulić M. Naša lečilišta za tuberkulozne, oporavišča i letovišta. Beograd, 1932: 58, 84.
4. Poles J. Bolnišnica Topolšica – na pragu devetdesetih let. V: *Zdravstveno varstvo v Šaleški dolini skozi čas*. 10. Pintarjevi dnevi. Velenje, 2008: 114–24.
5. Rogel J. Bolnišnica Topolšica (1919–1984). *Golniški Vestnik* 1985; 14: 72–4.

6. Cestnik I. Fragmenti iz spominov ftziologa. Golniški vestnik 1985; 14:74–6.
7. Raišp I. Haus O. V: Enciklopedija Slovenije, zv. 4. Ljubljana: Mladinska knjiga, 1990: 9.
8. Zupanič Slavec Z. Tuberkuloza - kuga 19. in 20. stoletja med Slovenci na primeru sanatorija Golnik. Ljubljana: Bolnišnica Golnik, Znanstveno društvo za zgodovino zdravstvene kulture Slovenije, 2009: 95.
9. Savić V. Jugoslavija u borbi protiv tuberkuloze. Zagreb: Higijenska zbirka, 1932.
10. Savić V. Problem tuberkuloze i smernice njegovog rešavanja u Jugoslaviji. Beograd: Centralni higijenski zavod, 1938.
11. Fortič B. Ob sedemdeseti obletnici prim. dr. Mirka Karlina, novega častnega člana Slovenskega zdravniškega društva. Zdrav Vestn 1970; 39: 418–9.
12. Štangl B. In memoriam prim. dr. Mirko Karlin. Zdrav Vestn 1977; 46: 739.
13. Kocijančič M. Slovenski zdravniki v Bosni in Hercegovini 1878-1990. V: Zdravstvo v Šaleški dolini skozi čas. Zbornik 10. Pintarjevih dnevo. Ur. France Urlep. Velenje, 2008: 172.

SAŽETAK

PROTUTUBERKULOZNA MISIJA BOLNICE TOPLOŠICA – U PRIGODI 90. OBLJETNICE USTANOVLJENJA (1919.–2009.)

Počeci sežu u XVI. stoljeće kada je otkriveno termalno vrelo koje s vremenom postaje kupalište, a od 1838. i lječilište. Godine 1919. vlada Kraljevine SHS otkupila je cjelokupan teren i prenamijenila ga u državno lječilište za tuberkulozu. Ustanova je uspješno napredovala te je u vrijeme najvećeg prosperiteta imala 30 objekata s 300 bolesničkih postelja. Uz klimatko i dijetetsko liječenje izvodili su se i kirurški zahvati. Nakon otkrića antibiotika do sredine šezdesetih godina dvadesetog stoljeća broj oboljelih od tuberkuloze znatno se smanjio. Od liječnika kao protagonisti antituberkuloznog liječenja tu su djelovali: Otto Haus, Karel Lušický, Vaso Savić, Mirko Karlin i Josip Otahal. Povezivanjem s celjskom bolnicom 1970. i velenjskim zdravstvenim domom 1976. uspješno je prošireno osnovno djelovanje, a od 1993. nastavlja rad kao samostalna bolnica za plućne i ostale unutarnje bolesti u Šaleškoj dolini.

Ključne riječi: *Lječilište za tuberkulozu, fiziolozi, Toplošica, Slovenija*

POVZETEK

Začetki segajo v 16. stoletje, ko je bil odkrit termalni vrelec, iz katerega je nastalo kopališče in od leta 1838 tudi zdravilišče. Leta 1919 je takratna vlada Kraljevine SHS odkupila zdraviliško zemljišče in ga namenila za državno protituberkulozno zdravilišče. Ustanova je hitro prosperirala, se širila in v največjem razmahu imela okoli 30 objektov s 300 bolniškimi posteljami. Poleg klimatske in dietetske terapije so izvajali kirurško zdravljenje, po odkritju antibiotičnih zdravil pa so do sredine 60. let 20. stoletja tuberkulozo zelo omejili. Zdravniki protagonisti protituberkuloznega boja so bili: Otto Haus, Karel Lušicky, Vaso Savić, Mirko Karlin in Josip Otahal. Protituberkulozno obdobje je bilo povezano z iskanjem nove vsebine dela, povezovanjem s celjsko bolnišnico leta 1970 in z velenjskim zdravstvenim domom leta 1976. Od leta 1993 so samostojna pljučna in internistična bolnišnica v Šaleški dolini.

Ključne besede: Protituberkulozno zdravilišče, fiziolozi, Topolšica, Slovenija

ZAHVALA

Za sodelovanje se zahvaljujema prim. Janezu Polesu, dr. med., iz Bolnišnice Topolšica in Janezu Burniku, dr. med., članu Znanstvenega društva za zgodovino zdravstvene kulture Slovenije.